

College voor Toetsen en Examens

FRIESE TAAL EN CULTUUR GT VMBO

SYLLABUS CENTRAAL EXAMEN 2021

Versie 2, juni 2019

Inhoud

Voorwoord	5
1 Syllabus Friese taal en cultuur GT	6
1a. Verdeling examinering CE/SE	6
1b. Specificatie van de globale eindtermen voor het CE	7
Geglobaliseerd examenprogramma	10

Verantwoording:

© 2019 College voor Toetsen en Examens vwo, havo, vmbo, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Alles uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Voorwoord

De minister heeft de examenprogramma's op hoofdlijnen vastgesteld. In het examenprogramma zijn de exameneenheden aangewezen waarover het centraal examen (CE) zich uitstrekt: het CE-deel van het examenprogramma. Het examenprogramma geldt tot nader order.

Het College voor Toetsen en Examens (CvTE) geeft in een syllabus, die in beginsel jaarlijks verschijnt, een toelichting op het CE-deel van het examenprogramma. Behalve een beschrijving van de exameneisen voor een centraal examen kan een syllabus verdere informatie over het centraal examen bevatten, bijvoorbeeld over een of meer van de volgende onderwerpen: specificaties van examenstof, begrippenlijsten, bekend veronderstelde onderdelen van domeinen of exameneenheden die verplicht zijn op het schoolexamen, bekend veronderstelde voorkennis uit de onderbouw, bijzondere vormen van examinering (zoals computereexamens), voorbeeldopgaven, toelichting op de vraagstelling, toegestane hulpmiddelen.

Ten aanzien van de syllabus is nog het volgende op te merken. De functie ervan is een leraar in staat te stellen zich een goed beeld te vormen van wat in het centraal examen wel en niet gevraagd kan worden. Naar zijn aard is een syllabus dus niet een volledig gesloten en afgebakende beschrijving van alles wat op een examen zou kunnen voorkomen. Het is mogelijk, al zal dat maar in beperkte mate voorkomen, dat op een CE ook iets aan de orde komt dat niet met zo veel woorden in deze syllabus staat, maar dat naar het algemeen gevoelen in het verlengde daarvan ligt.

Een syllabus is zodoende een hulpmiddel voor degenen die anderen of zichzelf op een centraal examen voorbereiden. Een syllabus kan ook behulpzaam zijn voor de producenten van leermiddelen en voor nascholingsinstanties. De syllabus is niet van belang voor het schoolexamen. Daarvoor zijn door de SLO handreikingen geproduceerd die niet in deze uitgave zijn opgenomen.

Deze syllabus geldt voor het examenjaar 2021. Syllabi van eerdere jaren zijn niet meer geldig en kunnen van deze versie afwijken. Voor het examenjaar 2022 wordt een nieuwe syllabus vastgesteld.

Het CvTE publiceert uitsluitend digitale versies van de syllabi. Dit gebeurt via Examenblad.nl (www.examenblad.nl), de officiële website voor de examens in het voortgezet onderwijs.

In de syllabi 2021 zijn de wijzigingen ten opzichte van de vorige syllabus voor het examenjaar 2020 duidelijk zichtbaar. De veranderingen zijn geel gemarkeerd. Er zijn diverse vakken waarbij de syllabus 2021 geen inhoudelijke veranderingen heeft ondergaan.

Een syllabus kan zo nodig ook tussentijds worden aangepast, bijvoorbeeld als een in de syllabus beschreven situatie feitelijk veranderd is. De aan een centraal examen voorafgaande Septembermededeling is dan het moment waarop dergelijke veranderingen bekendgemaakt worden. Kijkt u voor alle zekerheid jaarlijks in september op Examenblad.nl.

Het CvTE stelt het aantal en de tijdsduur van de toetsen van het centraal examen vast en de wijze waarop het centraal examen wordt afgenomen. Deze vaststelling wordt gepubliceerd in het rooster voor de centrale examens en in de Septembermededeling.

Voor opmerkingen over syllabi houdt het CvTE zich steeds aanbevolen. U kunt die zenden aan info@cvte.nl of aan CvTE, Postbus 315, 3500 AH Utrecht.

De voorzitter van het College voor Toetsen en Examens,
Drs. P.J.J. Hendrikse

1 Syllabus Friese taal en cultuur GT

1a. Verdeling examinering CE/SE

Tabel:

Verdeling van de examenstof Friese taal en cultuur GT over centraal examen en schoolexamen

Exameneenheden		GT	CE	moet op SE	mag op SE
FR/K/1	Oriëntatie op leren en werken	X		GT	
FR/K/2	Basisvaardigheden	X		GT	
FR/K/3	Leervaardigheden voor het vak Fries	X	GT	GT	
FR/K/4	Luister- en kijkvaardigheid	X		GT	
FR/K/5	Spreek- en gespreksvaardigheid	X		GT	
FR/K/6	Leesvaardigheid	X	GT		GT
FR/K/7	Schrijfvaardigheid	X		GT	
FR/K/8	Fictie	X		GT	
FR/V/1	Verwerven, verwerken en verstrekken van informatie	X		GT	
FR/V/2	Vaardigheden in samenhang	X		GT	

1b. Specificatie van de globale eindtermen voor het CE

FR/K/3	Leervaardigheden voor het vak Fries De kandidaat beheerst een aantal strategische vaardigheden die bijdragen tot de ontwikkeling van het eigen leervermogen. De kandidaat kan 1 strategieën kiezen en hanteren die afgestemd zijn op het bereiken van verschillende lees-, schrijf-, luister- en kijk- en spreek- en gespreksdoelen 2 strategieën kiezen die het eigen taalleerproces bevorderen zoals memoriseren, aantekeningen maken, schematiseren, verbanden leggen met aanwezige kennis 3 compenserende strategieën kiezen en hanteren wanneer de eigen taal- of communicatieve kennis tekortschiet: - informatie afleiden uit de context - woordenboek gebruiken - vragen wat iets betekent - omschrijvingen gebruiken - non-verbale middelen benutten 4 een persoonlijk oordeel geven over teksten, programma's en fictie en dit oordeel toelichten
---------------	---

FR/K/6	Leesvaardigheid De kandidaat kan 1 leesstrategieën hanteren: <ul style="list-style-type: none"> - globaal lezen - zoekend lezen - intensief lezen 2 compenserende strategieën gebruiken wanneer de eigen taalkennis tekortschiet: <ul style="list-style-type: none"> - informatie afleiden uit de context - vragen naar betekenis - woordenboek gebruiken 3 de functie van beeld en opmaak in een tekst herkennen: <ul style="list-style-type: none"> - titel - tussenkopjes - illustraties - lettertypes - tekst- en alinea-indeling 4 het schrijfdoel van de auteur aangeven: <ul style="list-style-type: none"> - informatie verstrekken - overtuigen - een mening geven - tot handelen aanzetten - amuseren - gevoelens oproepen / uitdrukken 5 een tekst indelen in eenheden als inleiding, kern en slot 6 van de kern van een tekst de hoofdgedachte van de verschillende tekstdelen geven en de functie van de delen benoemen 7 uit een tekst de betekenis afleiden van een voor de strekking van de tekst belangrijk woord, belangrijke woordgroep of zin 8 met behulp van een voorgestructureerde opdracht van een eenvoudige korte tekst een globale samenvatting geven, waarin hoofdonderwerp, hoofdgedachte en de gedachtegang in de tekst worden verwoord 9 op eenvoudig niveau verschillende tekstrelaties herkennen, zoals: <ul style="list-style-type: none"> - oorzaak - gevolg - doel - middel - algemene uitspraak - voorbeeld - tegenstelling - opsomming - voorwaarde - argumenten - conclusie 10 talige middelen herkennen die een schrijver hanteert om zijn of haar doel te bereiken, zoals beeldspraak en ironie
---------------	--

	<p>11 een oordeel geven over de tekst op grond van aanwijsbare tekstgegevens Het betreft bij deze eindtermen teksten als:</p> <ul style="list-style-type: none"> - instructie- en studieteksten - reclameteksten - artikelen uit kranten en tijdschriften - schema's - notities - elektronisch vervaardigde niet-lineaire teksten met doorklikpunten (hyperlinks) <p>Voor de gemengde en theoretische leerweg zijn de teksten relatief complex qua woordenschat, zinsbouw, opbouw en niveau van abstractie. Ze sluiten aan bij de intellectuele en emotionele ontwikkeling van de kandidaten. Bij de tekstkeuze is rekening gehouden met de variatie in culturele achtergrond van de kandidaten. De opdrachten bieden de kandidaten steun door een zekere mate van voorstructurering.</p>
--	--

Geglobaliseerd examenprogramma

2.8 Friese taal en cultuur

		BB	KB	GL/TL
FR/K/1	Oriëntatie op leren en werken			
1.	De kandidaat kan zich oriënteren op de eigen loopbaan en het belang van Fries in cultuur en maatschappij.	X	X	X
FR/K/2	Basisvaardigheden			
2.	De kandidaat kan basisvaardigheden toepassen die betrekking hebben op communiceren, samenwerken, en informatie verwerven, verwerken en presenteren.	X	X	X
FR/K/3	Leervaardigheden in het vak Fries			CE
3.	De kandidaat kan strategische vaardigheden toepassen die bijdragen tot: <ul style="list-style-type: none"> – het bereiken van verschillende lees-, schrijf-, luister- en kijk-, en spreek- en gespreksdoelen – de bevordering van het eigen taalleerproces – het compenseren van eigen tekortschietende taalkennis of communicatieve kennis. 	X	X	X
FR/K/4	Luister- en kijkvaardigheid			
4.	De kandidaat kan: <ul style="list-style-type: none"> – luister- en kijkstrategieën hanteren – compenserende strategieën kiezen en hanteren – het doel van de makers van een programma aangeven – de belangrijkste elementen van een programma weergeven – een oordeel geven over een programma en dit toelichten – een instructie uitvoeren. 	X		
5.	De kandidaat kan: <ul style="list-style-type: none"> – luister- en kijkstrategieën hanteren – compenserende strategieën kiezen en hanteren – het doel van de makers van een programma aangeven – de belangrijkste elementen van een programma weergeven – een oordeel geven over een programma en dit toelichten – een instructie uitvoeren – de waarde en betrouwbaarheid aangeven van de informatie die door de massamedia verspreid wordt. 		X	X

		BB	KB	GL/TL
FR/K/5	Spreek- en gespreksvaardigheid			
6.	De kandidaat kan: <ul style="list-style-type: none"> – relevante informatie verzamelen en verwerken ten behoeve van de spreek- en gesprekssituatie – strategieën hanteren ten behoeve van de spreek- en gesprekssituatie – compenserende strategieën kiezen en hanteren – het spreek-/luisterdoel in de situatie tot uitdrukking brengen – het spreek-/luisterdoel en taalgebruik richten op verschillende soorten publiek – het spreekdoel van anderen herkennen en de reacties van anderen inschatten – in spreek- en gesprekssituaties in Fryslân voorkomende taalvarianten herkennen en daar adequaat op inspelen. 	X	X	X
FR/K/6	Leesvaardigheid			CE
7.	De kandidaat kan: <ul style="list-style-type: none"> – leesstrategieën hanteren – compenserende strategieën kiezen en hanteren – functie van beeld en opmaak in een tekst herkennen – het schrijfdoel van de auteur aangeven – een tekst indelen in betekenisvolle eenheden en de relaties tussen die eenheden benoemen – het hoofdonderwerp en de hoofdgedachte van een tekst aangeven – een oordeel geven over de tekst en dit oordeel toelichten. 	X		
8.	De kandidaat kan: <ul style="list-style-type: none"> – leesstrategieën hanteren – compenserende strategieën kiezen en hanteren – functie van beeld en opmaak in een tekst herkennen – het schrijfdoel van de auteur aangeven en de talige middelen die hij hanteert om dit doel te bereiken – een tekst indelen in betekenisvolle eenheden en de relaties tussen die eenheden benoemen – het hoofdonderwerp en de hoofdgedachte van een tekst aangeven en een samenvatting geven – een oordeel geven over de tekst en dit oordeel toelichten. 		X	X

		BB	KB	GL/TL
FR/K/7	Schrijfvaardigheid			
9.	De kandidaat kan: <ul style="list-style-type: none"> – relevante informatie verzamelen en verwerken ten behoeve van het schrijven – schrijfstrategieën hanteren – compenserende strategieën kiezen en hanteren – het schrijfdoel in teksten tot uitdrukking brengen – het schrijfdoel en taalgebruik richten op verschillende soorten lezerspubliek – conventies hanteren met betrekking tot schriftelijk taalgebruik – elektronische hulpmiddelen gebruiken bij het schrijven – concepten van de tekst herschrijven op basis van geleverd commentaar. 	X	X	X
FR/K/8	Fictie			
10.	De kandidaat kan: <ul style="list-style-type: none"> – verschillende soorten fictiewerken herkennen – de situatie en het denken en handelen van de personages in het fictiewerk beschrijven – de relatie tussen het fictiewerk en de werkelijkheid toelichten – een persoonlijke reactie geven op een fictiewerk en deze toelichten met voorbeelden uit het werk. 	X		
11.	De kandidaat kan: <ul style="list-style-type: none"> – verschillende soorten fictiewerken herkennen – de situatie en het denken en handelen van de personages in het fictiewerk beschrijven – de relatie tussen het fictiewerk en de werkelijkheid toelichten – kenmerken van fictie in het fictiewerk aanwijzen – relevante achtergrondinformatie verzamelen en selecteren – een persoonlijke reactie geven op een fictiewerk en deze toelichten met voorbeelden uit het werk. 		X	X
FR/V/1	Verwerven, verwerken en verstrekken van informatie			
12.	De kandidaat kan zelfstandig informatie verwerven, verwerken en verstrekken in het kader van het sectorwerkstuk.			X
FR/V/2	Vaardigheden in samenhang			
13.	De kandidaat kan de vaardigheden uit het kerndeel in samenhang toepassen.			X

2.8 Fryske taal en kultuer

		BB	KB	ML/TL
FR/K/1	Oriïntaasje op learen en wurkjen			
1.	De kandidaat kin him oriïntearje op de eigen karriêre en it belang fan Frysk yn kultuer en maatskippij.	x	x	x
FR/K/2	Basisfeardichheden			
2.	De kandidaat kin basisfeardichheden tapasse dy't slaan op kommunisearjen, gearwurkjen en ynformaasje ynwinnen, ferwurkjen en presintearjen.	x	x	x
FR/K/3	Learfeardichheden yn it fak Frysk			SE
3.	De kandidaat kin strategyske feardichheden tapasse dy't bydrage ta: <ul style="list-style-type: none"> – it slagjen fan ferskillende lês-, skriuw-, hark- en sjoch-, en praat- en peteardoelen – fuortsterking fan it eigen taallearproses – it kompensearjen fan eigen net tarikkende taalkennis of kommunikative kennis. 	x	x	x
FR/K/4	Hark- en sjochfeardichheid			
4.	De kandidaat kin: <ul style="list-style-type: none"> – hark- en sjochstrategyen hantearje – kompensearjende strategyen kieze en hantearje – it doel fan de programmamakkers oantsjutte – de wichtichste eleminten fan in programma werjaan – in oardiel oer in programma jaan en dat taljochtsje – in ynstruksje útfiere. 	x		
5.	De kandidaat kin: <ul style="list-style-type: none"> – hark- en sjochstrategyen hantearje – kompensearjende strategyen kieze en hantearje – it doel fan programmamakkers oantsjutte – de wichtichste eleminten fan in programma werjaan – in oardiel oer in programma jaan en dat taljochtsje – in ynstruksje útfiere – it belang en de betrouberens fan de ynformaasje oantsjutte dy't troch de massamedia ferspraat wurdt. 		x	x

		BB	KB	ML/TL
FR/K/5	Sprek- en praatfeardichheid			
6.	De kandidaat kin: <ul style="list-style-type: none"> – relevante ynformaasje sammelje en ferwurkje foar de sprek- en praatsituaasje – strategyen hantearje foar de sprek- en praatsituaasje – kompensearjende strategyen kieze en hantearje – it praat-/harkdoel yn de situaasje ta útdrukking bringe – it praat-/harkdoel en taalgebrûk rjochtsje op ferskillende soarten publyk – it praatdoel fan oaren werkenne en de reaksjes fan oaren taksearje – yn sprek- en praatsituaasjes de yn Fryslân foarkommende taalfarianten werkenne en dêr adekwaat op ynspylje. 	x	x	x
FR/K/6	Lêsfeardichheid			SE
7.	De kandidaat kin: <ul style="list-style-type: none"> – lêsstrategyen hantearje – kompensearjende strategyen kieze en hantearje – funksje fan byld en opmaak yn in tekst werkenne – it skriuwoel fan de auteur oantsjutte – in tekst yndiele yn betsjuttingsfolle ienheden en de relaasjes tusken dizze ienheden beneame – it haadûnderwerp en de haadgedachte fan in tekst oantsjutte – in oardiel jaan oer de tekst en dat oardiel taljochtsje. 	x		
8.	De kandidaat kin: <ul style="list-style-type: none"> – lêsstrategyen hantearje – kompensearjende strategyen kieze en hantearje – funksje fan byld en opmaak yn in tekst werkenne – it skriuwoel fan de auteur oantsjutte en de talige middels dy't er hantearret om ta dat doel te kommen – in tekst yndiele yn betsjuttingsfolle ienheden en de relaasjes tusken dizze ienheden beneame – it haadûnderwerp en de haadgedachte fan in tekst oantsjutte en in gearfetting jaan – in oardiel oer de tekst jaan en dat oardiel taljochtsje. 		x	x

		BB	KB	ML/TL
FR/K/7	Skriuwfeardichheid			
9.	De kandidaat kin: <ul style="list-style-type: none"> – relevante ynformaasje sammelje en ferwurkje foar it skriuwen – skriuwstrategyen hantearje – kompensearjende strategyen kieze en hantearje – it skriuwdoel yn teksten ta útdrukking bringe – it skriuwdoel en taalgebrûk rjochtsje op ferskillende soarten lêzerspublyk – konvinsjes hantearje oangeande it skriftlik taalgebrûk – elektroanyske helpmiddels brûke by it skriuwen – konsepten fan de tekst op 'e nij skriuwe op basis fan levere kommentaar. 	x	x	x
FR/K/8	Fiksje			
10.	De kandidaat kin: <ul style="list-style-type: none"> – ferskillende soarten fiksjewurken werkenne – de situaasje en it tinken en handeljen fan de personaazjes yn it fiksjewurk beskriuwe – de relaasje tusken it fiksjewurk en de werklikheid taljochtsje – in persoanlike reaksje jaan op in fiksjewurk en dy taljochtsje mei foarbylden út it wurk. 	x		
11.	De kandidaat kin: <ul style="list-style-type: none"> – ferskillende soarten fiksjewurken werkenne – de situaasje en it tinken en handeljen fan de personaazjes yn it fiksjewurk beskriuwe – de relaasje tusken it fiksjewurk en de werklikheid taljochtsje – kenmerken fan fiksje yn it fiksjewurk oanwize – relevante achtergrûnynformaasje sammelje en selektearje – in persoanlike reaksje jaan op in fiksjewurk en dy taljochtsje mei foarbylden út it wurk. 		x	x
FR/F/1	Ynwinne, ferwurkje en jaan fan ynformaasje			
12.	De kandidaat kin selsstannich ynformaasje ynwinne, ferwurkje en jaan yn it kader fan it sektorwurkstik.			x
FR/F/2	Feardichheden yn gearhing			
13.	De kandidaat kin de feardichheden út it kearndiel yn gearhing tapasse.			x

